

מבוא

הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)

הספר הרביעי בסדרה הוא ספר מעודכן על חלק מן ההלכה היהודית, לאמור: מה הם הדברים שהם המצוות, האיסורים והמנהגים שבהם נוהגים יהודים. ספרות ההלכה בכללה, מלבד האמור בתורה עצמה, מתחילה בספרות המשנה שהיא בכללה ספר הלכה. לאחר מכן מופיעים דברי הלכה מרובים בתלמוד ובדורות שלאחר מכן בספרי הגאונים. ומכאן והלאה נכתבו הרבה מאד ספרי הלכה בסגנונות שונים שעודכנו מפעם לפעם במשך הדורות. למן ספר 'הלכות גדולות', עד לרי"ף והרמב"ם, ולאחר מכן 'בית יוסף' וה'שולחן ערוך'. בדרך כלל הספרים המאוחרים יותר, כל אחד בסגנונו, לקחו את החומר של הדורות הקודמים עם כל דברי הפרשנות והפסיקה של דור מאוחר, ועדכנו אותם.

גם הספר שלפנינו הוא עדכון שכזה. אף על פי שאיננו מתיימר להיות ספר של פסקי הלכה, אבל מכל מקום הוא מביא את הדברים כפי שהם נוהגים בזמן שלנו ולשם כך הוא נכתב לא כהסבר לספרים אחרים אלא כיצירה בפני עצמה הכתובה בלשון ימינו, בשפה שאנחנו מקווים שהיא נהירה וברורה לכל קורא. מכיוון שהספר מנסה להיות עדכני, נגענו בו ככל האפשר בבעיות מודרניות לגמרי שנוצרו בזמן שלנו, מצד שני ניסינו לכלול לפחות תמצית של מנהגים שונים של עדות שונות בישראל בזמננו. בגלל ההיקף הגדול של ההלכה אי אפשר היה בספר קטן אחד לעסוק בכל הנושאים וגם לא להגיע לכל הפרטים והדקויות שקיימות בנושאים הללו. משום כך הספר הזה איננו תחליף לא לספרי הלכה המוגדרים בתור שכאלה וגם לא למה שאולי צריך לשאול בעל פה מפי חכמים ורבנים שאפשר לדבר אתם פה אל פה.

הספר מחולק לכמה מדורים:

מדור אחד הוא **מעגל החיים** מן ההיריון והלידה ועד למחלה ולמוות. מדור שני הוא **מעגל השנה** היהודית, חגים, מועדים, צומות ושאר ימים מיוחדים. מדור אחר הוא **הלכות שבת ומועד** ומדור נוסף שעוסק במה **שבין אדם לחברו**, הן במה שצריך לעשות הן במה שצריך להימנע ממנו. עוד מדור הוא **סדר יום**, המקיף את סדר יומו של יהודי, למן הקימה בבוקר ועד לשנת הלילה. נוסף להם מדור של **נושאים שונים**, שעוסק בכמה דברים מסוימים ומוגדרים שאדם מישראל נתקל בהם – בין בחיי יום יום ובין במאורעות מיוחדים.

בתחילת הספר תוכן עניינים מפורט, הכולל את הנושאים המפורטים בתוכו, וגם בשולי העמודים בספר עצמו – יש כותרות המבהירות מהם הפרטים שנכללים בעמוד זה.

תוכן עניינים

ט	מבוא
יא	תוכן עניינים מורחב
1	מעגל החיים
85	מעגל השנה
251	שבת ויום טוב
331	סדר יום
369	נושאים שונים
415	בין אדם לחברו

מעגל החיים

לידת בן - החודש הראשון	2
לידת בת - התקופה הראשונה	15
התספורת הראשונה (חלאקה)	18
בר ובת מצווה	20
יום הולדת	27
חתונה	30
השבוע שאחרי החתונה	46
רכישת קבר, ירושה וצוואה	49
מהפטירה ועד הלוויה	52
לוויה וקבורה	58
אבלות - שבעה, שלושים, שנה	69
עלייה לקבר ויום השנה (יארצייט)	80

מעגל השנה

ראש השנה	86
עשרת ימי תשובה	101
כפרות וערב יום הכיפורים	104
איסורי יום הכיפורים	108
יום הכיפורים - מהלך היום	111
סוכות - ההכנות לחג	118
סוכות - מצוות החג	129
סוכות - מהלך החג	135
הושענא רבה	145
שמיני עצרת ושמחת תורה	148
ראש חודש	155
ז' בחשוון	159
חנוכה	161
עשרה בטבת	168
ט"ו בשבט	170
חודש אדר	172
פורים	176
חודש ניסן	182
פסח - הכנות לחג	185
פסח - היום שלפני ליל הסדר	193
פסח - ליל הסדר	203
פסח - מהלך החג	213
ספירת העומר ופסח שני	222
ל"ג בעומר	226
חודש סיוון וחג השבועות	229
בין המצרים -	
י"ז בתמוז עד תשעה באב	237

1

תשעה באב

חודש אלול

שבת ויום טוב

מבנה השבת ומהלכה	252
איסורי שבת - העקרונות	267
מוקצה	275
המטבח והאוכל בשבת	278
עבודות הבית בשבת	289
רחצה והיגיינה בשבת	293
אש וחשמל בשבת	296
רפואה בשבת	298
ילדים בשבת	302
בעלי החיים בשבת	307
לא מדברים על זה בשבת	309
מראית עין והשמעת קול	312
אמירה לאחרים	314
עירוב	317
חגים -	
מאפיינים ייחודיים	321
חול המועד	327
עירוב תבשילין	329

סדר יום

השכמה	332
תפילות	335
קדיש	346
לימוד תורה	353
ברכות וסעודות	356

נושאים שונים

מזוזה	370
כשרות	374
טהרת המשפחה	397
ציצית	402
תפילין	409

בין אדם לחברו

בין אדם לחברו	415
בין אדם לחברו	416
צדקה	430
ריבית	434

תוכן עניינים מורחב**מעגל החיים****לידת בן
החודש הראשון**

לידה	2
ברית מילה	3
פדיון הבן	9

לידת בת**התקופה הראשונה**

לידה	15
נתינת שם	16

**התספורת הראשונה
(חלאקה)**

ציון דרך	18
----------	----

בר ובת מצווה

בר מצווה	20
הכנה לבר המצווה	22
מצוות תפילין	22
החגיגה	23
העלייה לתורה	24
בת מצווה	25

יום הולדת

העבר והעתיד	27
ימי הולדת מיוחדים	28

חתונה

אירוסין	30
טקס החינה	32
הדרכה	32
זמן החתונה	33
לפני הנישואין	34
ערב החתונה	35
החתונה	36
הכתובה	37
הליכה לחופה	39
החופה	41
הקידושין	41
קריאת הכתובה	43
טלית חדשה	43
שבע ברכות	44
חדר ייחוד	45

השבוע שאחרי החתונה

שבעה ימים	46
סעודות שבע ברכות	46

רכישת קבר, ירושה וצוואה

קבורה ובחירת מקום לקבורה	49
חלוקת הירושה	50

מהפטירה ועד הלוויה

קיצור החיים והארכתם	52
תרומת איברים	53
אמירת וידוי	54
יציאת הנשמה	55
תחילת האבלות	56
ארגון הלוויה	56

לוויה וקבורה

תחילת הלוויה	58
מסע הלוויה	60
הקבורה	62
לאחר הקבורה	66
כוהנים בלוויות	67
קבורת ילדים	68

אבלות**שבעה, שלושים, שנה**

האבלים	69
ה'שבעה'	70
ניחום אבלים	73
לימוד משניות	73
תפילות בבית האבל	74
שבת	75
הקימה מה'שבעה'	76
ה'שלושים'	76
הקמת מצבה	77
שנים־עשר חודש	78

**עלייה לקבר ויום השנה
(יארצייט)**

מתי לעלות	80
מה עושים ליד הקבר?	81
יום השנה	83

מעגל השנה**ראש השנה**

ערב ראש השנה	86
ליל ראש השנה	90
סעודות החג	92
תפילת שחרית	94
תקיעת שופר	95
תפילת מוסף	97
סעודת היום	98
מנהג ה'תשליך'	99
היום השני	99

עשרת ימי תשובה

סליחות ותפילות	101
צום גדליה	102
שבת (ת)שובה	103

כפרות

וערב יום הכיפורים	
כפרות	104
יום עמוס	105

איסורי יום הכיפורים

חמישה עינייים	108
הפטורים מהצום	109

יום הכיפורים - מהלך היום

כניסת היום הקדוש	111
תפילת שחרית	114
וקריאת התורה	114
תפילת מוסף	115
תפילת מנחה	115
תפילת נעילה	115
סיום הצום	116

סוכות - ההכנות לחג

הקמת סוכה	118
ארבעת המינים	122
אגידת הלולב	127

סוכות - מצוות החג

ישיבה בסוכה	129
נטילת ארבעת המינים	132

סוכות - מהלך החג

כניסת החג	135
יום החג	138
חג שני בחו"ל	142
זמן שמחתנו	142
חול המועד	143
הושענא רבה	
מנהגי היום	145

שמיני עצרת ושמחת תורה

הכנות אחרונות	148
ליל שמחת תורה	149
יום שמחת תורה	151
מוצאי החג	154

ראש חודש

שבת מברכים	156
התפילות	156
ברכת הלבנה	158

ז' בחשוון

ותן טל ומטר	159
	108
	109

חנוכה

הדלקת נרות	161
התפילות והברכות	165
מנהגים נוספים	166

עשרה בטבת

הצום	168
	114
	114
	115
	115
	116

ט"ו בשבט

מנהגי ט"ו בשבט	170
----------------	-----

חודש אדר

שנה מעוברת	172
ארבע פרשיות	173
תענית אסתר	174

פורים

ארבע מצוות עיקריות	176
מהלך היום	180
'שושן פורים' ו'פורים משולש'	181

חודש ניסן**חודש מיוחד**

182

238	חמישה מאורעות
239	שלושת השבועות
241	185'שלוש של פורענות' ו'שבת חזון'

תשעה באב

188	
189	
191	
243	איסורי היום
244	ערב תשעה באב
244	ליל תשעה באב
245	תשעה באב ביום
247	תשעה באב ביום ראשון
247	193
	196
	198

חודש אלול

201	
201	
249	מנהגי חודש אלול
249	סליחות

שבת ויום טוב

204	
204	
207	
252	הכנות לשבת
253	כבוד ועונג
254	הדלקת נרות
255	קבלת שבת
256	לפני הסעודה
257	קידוש
259	הסעודה בלילה
260	התפילות ביום
260	קריאת התורה
261	הסעודה ביום
262	מנהגי השבת
262	תפילת מנחה
262	סעודה שלישית
263	צאת השבת
266	מלווה מלכה

איסורי שבת - העקרונות

267	'אבות' ו'תולדות'
270	מלאכת מחשבת
273	מראית עין
273	אסור ליהנות
274	פיקוח נפש

פסח - הכנות לחג

איסורי החמץ	
קטניות וחומרות נוספות	
הכשרת הכלים והמטבח	
מכירת חמץ	

פסח -**היום שלפני ליל הסדר**

בדיקת חמץ	
המצות	
הכנת השולחן וה'קערה'	
הכנות אחרונות לחג	
ערב פסח שחל בשבת	

פסח - ליל הסדר

היערכות מוקדמת	
המצוות העיקריות	
מהלך ליל הסדר	

פסח - מהלך החג

החג הראשון	213
חול המועד	216
שביעי של פסח	217
אָסרו חג'	221

ספירת העומר ופסח שני

שבעה שבועות	222
מנהגי אבלות	224
פסח שני	225

ל"ג בעומר

מנהגי היום	226
------------	-----

חודש סיוון

וחג השבועות	
תחילת החודש	230
הכנות לחג	230
ליל החג	231
יום החג	233
הימים שאחרי החג	235

392	הכשרת כלים	338	קריאת שמע
395	טבילת כלים	339	תפילת 'עמידה'
396	הכשרים שונים	341	קריאת התורה
	טהרת המשפחה	342	ברכת 'הגומל'
398	ימי הנידה	343	תפילת מנחה
399	הדרך אל הטהרה	344	תפילת ערבית
	ציצית	345	קריאת שמע על המיטה
402	פתילי הציצית	345	תיקון חצות
403	זמני המצווה		קדיש
403	טלית 'קטן' ו'גדול'	346	'חצי קדיש'
407	פתיל תכלת	348	'קדיש דרבנן'
	תפילין	349	'קדיש יתום'
409	'בתים', פרשיות, רצועות	351	ה'קדישים' בבית הכנסת
411	הנחת התפילין וחליצתן		לימוד תורה
	בין אדם לחברו	353	כולם חייבים
	בין אדם לחברו		ברכות
416	אסור לשנוא	357	ברכה ראשונה על מזון
417	לשון הרע ורכילות	359	ברכה אחרונה על מזון
417	איסור הונאה	362	סעודה עם לחם
417	הונאת ממון	364	ברכות הריח
418	גִּבְת דעת	365	ברכות שבח והודיה
419	גִּבְת וגִּזְלָה	366	תפילת הדרך
420	החזרת הרכוש לבעליו		נושאים שונים
420	איסור הלנת שכר		מזוזה
421	חובות העובד	370	איכות המזוזה
421	מְדַבֵּר שֶׁקֶר תִּרְחַק	372	קביעת מזוזה
421	השבת אבדה		כשרות
423	הכנסת אורחים	375	פירות וירקות
423	ביקור חולים	379	שמיטה
424	ניחום אבלים	380	יין
425	כיבוד הורים	380	מיני מאפה
427	כבוד זָקֵן וכבוד רב	381	הפרשת חלה
428	צער בעלי חיים	382	מוצרים מן החי
	צדקה	385	חֶלֶב ומוצריו
430		386	איסור בשר בחלב
	ריבית	388	מזון מוכן ואכילה במסעדה
434	איסור ריבית מן התורה	389	בישולי גויים
435	ריבית דרבנן	390	ניהול מטבח כשר
437	היתרים		

	בעלי החיים בשבת		מוקצה
307	עבודה ושימוש	275	רמות שונות
307	האכלה וטלטול		דרכים להתיר
308	צִיד	277	טלטול 'מוקצה'
	לא מדברים על זה בשבת		המטבח והאוכל בשבת
309	מעשי חולין	278	מלאכת בישול
310	דיבורי חולין	279	הכנות לסעודה
	מראית עין	281	המקרר
	והשמעת קול בשבת	281	הקפאת מזון והפשרתו
312	אפילו בחדרי חדרים	282	חימום מזון בשבת
	אמירה לאחרים	283	הכנת סלטים בשבת
314	'גוי של שבת'	283	ועוד הכנות לסעודה
	עירוב	283	בתוך הסעודה
318	רשויות השבת	284	דיני בורר
318	היתר על ידי 'עירוב'	285	הכנת משקה חם
319	מהו טלטול	286	לאחר הסעודה
	חגים - מאפיינים ייחודיים	289	עבודות הבית בשבת
321	הכנות לחג	290	תחזוקת הבית
322	סעודות החג	290	בגדים
322	אוכל נפש	291	טיפול בצומח
324	מתוך שהותרה		רחצה והיגיינה בשבת
325	גְזָרוֹת 'יום טוב' (חג)	293	מקלחת בשבת
	חול המועד	294	טיפול בשיער הראש
327	מלאכות אסורות ומותרות	294	קוסמטיקה וטיפוח
328	דינים שונים	295	חדר השירותים וניקיונו
	עירוב	295	שונות
	תבשילין		אש וחשמל בשבת
329	עירוב תבשילין	296	הדלקה וכיבוי
	סדר יום		רפואה בשבת
	השכמה	298	פיקוח נפש
332	קימה	300	נטילת תרופות
334	ברכות השחר		ילדים בשבת
	תפילות	302	האכלת תינוקות וילדים
335	תפילת שחרית	303	רפואה לתינוקות וילדים
337	הכנות לתפילה	304	רחיצת תינוקות
337	סדר תפילת שחרית והלכותיה	304	משחקים לילדים
		306	שונות

הוא טרם שוחרר ממחלקת היילודים, או שהיולדת נמצאת אתו בבית החלמה).

קריאת שמע: בערב שלפני ברית המילה נהוג לכנס ילדים סביב עריסת התינוק, לקריאת פסוקי 'שמע ישראל', נוסח 'ברכת כוהנים' ופסוק "המלאך הגואל אותי" (בראשית מח, טז). הדבר נעשה כדי להוסיף שמירה והגנה על התינוק בלילה שלפני הברית. אלה הפסוקים שקוראים:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ, אֲדֹנָי אֶחָד:

וְאֶהְבֶּתָּ אֶת אֲדֹנָי אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם, עַל לִבְבְּךָ: וְשָׁנַנְתָּם לְבִנְיָךָ וּדְבַרְתָּ בָם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלַכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וְכִתְבָתָם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

וַיְדַבֵּר אֲדֹנָי אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו לֵאמֹר: כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם: בְּרַכְכֶם אֲדֹנָי וְשִׁמְרְכֶם: יֵאָר אֲדֹנָי פָּנָיו אֵלֵיכֶם וַיַּחֲנֶנּוּ: וְיֵשָׂא אֲדֹנָי פָּנָיו אֵלֵיכֶם וַיִּשֶׂם לָכֶם שְׁלוֹם: וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָנִי אֲבָרְכֶם: הַמְלַאךְ הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע, יְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיְקַרָּא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אָבִיתִי אֲבָרְהָם וַיִּצְחָק, וַיִּדְגּוּ לְרֹב בְּקָרֵב הָאָרֶץ:

ברית יצחק: יש הנוהגים להתכנס בלילה שלפני ברית המילה וללמוד יחד קטעים נבחרים מתוך ספר הזוהר (בפרשת לך לך). לנוהגים כך, מומלץ שהלימוד יתקיים על-ידי עשרה גברים לפחות. את סדר הלימוד אפשר למצוא בספרים העוסקים בברית מילה ובהכנות לקראתה, או ב'מחזורים' המיוחדים ללילה זה.

סיבת ההתכנסות כפולה: להרבות בכבוד מצוות ברית המילה שתתקיים למחרת היום, ולתוספת שמירה על התינוק. גם אם אין מתכנסים יחד, נהוג שאבי הבן לומד את קטעי הזוהר בעצמו.

בחירת שם

בחירת שם הילד תלויה לחלוטין ברצון ההורים ובהחלטתם. על פי תורת הסוד, שם איננו עניין טכני בלבד, אלא ה'צינור' שדרכו עוברת החיות לאדם. לכן חשוב ומומלץ להורים לבחור לילדם שם עברי, בעל משמעות חיובית, ולא שם המבטא מסר שלילי או שם של דמות שלילית.

באיזה יום עושים את הברית?

מועד הברית

מועד הברית שנקבע בתורה הוא ביום השמיני להולדת התינוק. יום הלידה עצמו נספר במניין שמונה הימים, ולפי זה יוצא שהברית מתקיימת באותו יום בשבוע שבו הייתה הלידה. לדוגמה, אם נולד התינוק ביום שלישי, תיערך הברית שלו ביום שלישי בשבוע שלאחר מכן.

להרחבה > עוד על קריאת שם ומשמעותה, ראו ספר המחשבה עמ' 8.

הלילה שלפני היום הוא חלק מהיום הבא. לכן תינוק שנולד בלילה שביך שלישי לרביעי נחשב כנולד ביום רביעי, והברית שלו תתקיים ביום רביעי כעבור שבוע.

אם התינוק נולד בשעת 'בין השמשות', כלומר בין שקיעת השמש לצאת הכוכבים, דינו כתינוק שנולד אחרי 'צאת הכוכבים'. הסיבה לכך היא שעל שעת 'בין השמשות' יש ספק אם היא שייכת ליום החולף או ליום הבא, ובמקרה של ספק דוחים ולא מקדימים. לכן תינוק שנולד בשעת 'בין השמשות' של סוף יום רביעי, תהיה ברית המילה שלו כעבור שבוע ביום חמישי.

תינוק שנולד בשבת, תהיה ברית המילה שלו בזמנה, כלומר, בשבת הבאה.

תינוק שנולד בשעת 'בין השמשות' של ערב שבת, תידחה הברית שלו ליום ראשון כעבור שבוע. שכן ברית המילה דוחה את השבת רק כאשר אנחנו בטוחים ששבת היא אכן היום השמיני ללידה, ואילו כשיש ספק בכך, קדושת השבת גוברת והברית נדחית ליום ראשון.

גם כאשר התינוק נולד בשבת עצמה, אך בניתוח קיסרי, לא תתקיים הברית בשבת הבאה, אלא תידחה ליום ראשון שאחריה. יש דעות בהלכה שתינוק שנולד אחרי טיפולי הפריה מלאכותית, אינו נימול בשבת, גם אם נולד בלידה רגילה בשבת שלפניה.

בכל מקרה שמתעורר בו ספק על מועד הברית – יש להתייעץ עם רב.

כאשר התינוק אינו חש בטוב או שיש לו צהבת והברית עלולה לסכן את שלומו ובריאותו, דוחים את הברית עד התחזקותו. למוהלים הוותיקים ניסיון רב והבנה רחבה בנושא, ומומלץ להתייעץ עם המוהל, לצד חוות דעתו של הרופא.

את הברית עושים בשעות היום בלבד, מזריחת השמש ועד השקיעה. ואף שכל היום כשר לעריכת הברית, ראוי להשתדל להקדימה ולערכה בבוקר, שכן "זריזים מקדימים למצוות".

עם זה, ההלכה מתחשבת בהיכטים נוספים, למשל, אם למוזמנים לא נוח לבוא בתחילת היום והם מעדיפים לבוא אחרי העבודה. במקרה כזה מותר ואף כדאי לדחות את שעת הברית, שכן "כרוב עם הדרת מלך". כלל זה תקף לגבי עוד מצוות, ומשמעותו היא שכאשר מקיימים את המצווה בנוכחות קהל רב, יש בכך תוספת כבוד למצווה המצווה, הלוא הוא מלך מלכי המלכים.

אלה התפקידים המרכזיים במעמד ברית המילה:

מוהל. מבצע בפועל את ברית המילה וכמעט תמיד גם מנהל את הטקס.

מקרים יוצאי דופן

באיזו שעה?

תפקידים בברית

להרחבה > את מקור הביטוי "זריזין מקדימין למצוות" תוכלו לקרוא בספר החכמה עמ' 25.

סנדק. אוחז את התינוק על ברכיו בעת ביצוע הברית. זה תפקיד חשוב, שמעניקים לאדם קרוב או מכובד. מקובל לכבד בסנדקאות את אחד הסבים, אדם מכובד במשפחה, רב חשוב וכדומה. נהוג שאותו אדם לא יהיה סנדק פעמיים באותה משפחה גרעינית. כלומר, אם כיבדנו את הסבא מצד האבא בברית לילד הראשון, לא נכבד אותו שוב בברית לילד השני, אלא הפעם נציע את הסנדקאות לסבא מצד האימא. אולם יש הסבורים כי אפשר לכבד רב גדול בתורה יותר מפעם אחת באותה משפחה גרעינית.

קוואטר. בני זוג המעבירים את התינוק מהאם אל האב. בקהילות אשכנז קוראים לבני הזוג האלה 'קוואטר'. האישה מקבלת את התינוק מידי האם, מוסרת אותו לבעלה, והוא מעביר אותו לידי האב.

יש עוד תפקידים שבהם אפשר לכבד בני משפחה וידידים, אם כי אפשר שהמוהל ואבי הבן יעשו זאת בעצמם: 1. קבלת התינוק מידי האב והנחתו על 'כיסא של אליהו' (ראו להלן). 2. הרמת התינוק מ'כיסא של אליהו' והנחתו על ברכי הסנדק. 3. בסיום ביצוע המילה, הגבהת התינוק מברכי הסנדק והחזקתו בעמידה בשעת אמירת הברכות וקריאת השם לתינוק (מכונה 'עמידה לברכות'). 4. אמירת הברכות וקריאת השם לתינוק.

מקובל שכל בעלי התפקידים בברית (חוץ מבני הזוג המשמשים 'קוואטר') יהיו עטופים בטליתות. יש הנוהגים שאבי הבן וכן הסנדק יהיו גם עטורים בתפילין.

הברית מתחילה עם הבאת התינוק אל מקום עריכת הברית, כשהקהל עומד על רגליו.

מהלך הטקס

הנוסח המובא להלן הוא המקובל ברוב הקהילות בארץ ישראל. זה הנוסח האשכנזי. בנוסח הספרדי יש שינויי נוסח קלים בלבד, חוץ משינוי אחד משמעותי והוא השלב שבו מברכים את ברכת "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו". הברדל זה יצוין בהמשך.

המוהל מכריז: "ברוך הבא!"

המוהל מוסיף וקורא: "אשרי תבחר ותקרב ישכן חציריך" (תהילים סה, ה).

הקהל משיב: "נשבעה בטוב ביתך קדש היכלך" (שם).

לאחר שהתינוק נמסר על-ידי ה'קוואטר' לאבי התינוק, קורא האב בקול את הפסוקים הבאים והקהל חוזר אחריו:

"שמע ישראל, אדני אלהינו, אדני אחד" (דברים ו, ד). הקהל חוזר.

"אדני מלך, אדני מלך, אדני ימלך לעולם ועד" הקהל חוזר.

"אדני מלך, אדני מלך, אדני ימלך לעולם ועד" הקהל חוזר.

"אנא אדני הושיעה נא" (תהילים קיח, כה). הקהל חוזר.

"אנא אדני הושיעה נא" (שם). הקהל חוזר.

"אנא אדני הצליחה נא" (שם). הקהל חוזר.

"אנא אדני הצליחה נא" (שם). הקהל חוזר.

יש הנוהגים שהמוהל מוסיף כאן את הפסוקים הבאים: "וידבר אדני אל משה לאמר: פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי: לכן אמר, הנני נתן לך את בריתי שלום" (במדבר כה, י-יב).

האב מניח את התינוק על 'כיסא של אליהו', הכיסא שעליו ישב הסנדק ויחזיק על ברכיו את התינוק. כיסא זה מוקדש לאלהיו הנביא, שעל-פי חכמינו ז"ל נקרא 'מלאך הברית', מפני שהוא נוכח בכל ברית מילה.

המוהל אומר: "זה הכסא של אליהו הנביא זכור לטוב. לישועתך קויתי אדני, שברתי לישועתך אדני, ומצותיך עשיתי. אליהו מלאך הברית, הנה שלך לפנך, עמד על ימיני וסמכני. שברתי לישועתך אדני, שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול. אשרי תבחר ותקרב ישכן חציריך, נשבעה בטוב ביתך, קדש היכלך" (בראשית מט, יח; תהילים קיט, קסו, קסב, קסה; שם סה, ה).

לאחר מכן מניחים את התינוק על ברכי הסנדק, ובמצב זה מתבצעת המילה. מכיוון שהחובה לביצוע הברית מוטלת על אבי התינוק, האב ממנה את המוהל לשמש שליחו למילת בנו, ויש נוהגים שאף אומר לו:

"הנני ממנה אותך כשליח מצוה למול את בני".

המוהל מסיים להכין את התינוק לברית, ומברך: "ברוך אתה אדני אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה".

הקהל עונה: אמן.

המוהל חותך את הערלה ומיד לאחר מכן – עוד בטרם המוהל מתחיל לבצע את ה'פריעה' (הסרת שכבת עור דקה) – האב מברך: "ברוך אתה אדני אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו".

הקהל עונה: אמן.

בקהילות הספרדים בארץ ישראל התקבל המנהג שאבי התינוק מברך את ברכת "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" קודם שמניחים את התינוק על ברכי הסנדק.

האב מוסיף ומברך: "ברוך אתה אדני, אלהינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

הקהל עונה: "אמן. כשם שנכנס לברית, כן יכנס לתורה ולחפיה ולמעשים טובים".

להרחבה > על מה כדאי לחשוב ולהתפלל בשעת הברית? ראו ספר המחשבה עמ' 13.

המוהל ממשיך לטפל בתינוק ומרגיע אותו. מיד לאחר מכן ממשיכים באמירת הברכות. קודם לכן מכבדים את אחד הנוכחים להחזיק את התינוק בעמידה ('עמידה לברכות') ומזמינים אדם אחר לקרוא את הברכות ('אמירת הברכות'). אפשר שגם המוהל בעצמו יאמר את הברכות.

מברך הברכות מחזיק בידו כוס יין ומברך: **בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן.**

הקהל עונה: **אָמֵן.**

הספרדים נוהגים לברך גם על בשמים: **בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מִיַּי בְּשָׁמִים.**

הקהל עונה: **אָמֵן.**

וממשיך ומברך: **בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשׁ יְדִיד מִבְּטֶן, וְחָק בְּשָׂאוֹ שֶׁם וְצִאָּאוֹ חָתָם בְּאוֹת בְּרִית קִדְּשׁ, עַל בֶּן בְּשֶׁכַר זֹאת אֵל חַי חַלְקֵנוּ צוּרֵנוּ, צִוָּה לְהַצִּיל יְדִידוֹת שְׂאֵרָנוּ מִשַּׁחַת לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר שָׁם בְּבִשְׂרָנוּ, בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, בּוֹרֵת הַבְּרִית.**

לאחר מכן מברכים את התינוק ונותנים לו את שמו. נוהג כי המברך עוצר את ברכתו אחרי המילים "ויקרא שמו בישראל", ואז האב לוחש על אוזנו את שם התינוק או נותן בידו פתק שבו כתוב השם שהחליטו עליו ההורים, והמברך אומר בקול רם את שם הבן ושמות הוריו:

"אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, קִים אֶת הַיָּלֵד הַזֶּה לְאָבִיו וְלְאִמּוֹ וְיִקְרָא שְׁמוֹ (השם שנבחר) בֶּן (שם האב). יִשְׁמַח הָאָב בְּיוֹצֵאוֹ חֲלָצֵיו וְתִגַּל אִמּוֹ בְּפִרְיִ בְּטָנָהּ, כְּפָתוּב: "יִשְׂמַח אָבִיךָ וְאִמְךָ וְתִגַּל יוֹלְדֶךָ" (משלי כג, כה). וְנֹאמַר: "וְאֶעֱבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ, וְאִמְרֵךָ לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי, וְאִמְרֵךָ לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי" (יחזקאל טז, טז). וְנֹאמַר: "זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאַלְף דּוֹר, אֲשֶׁר פָּרַת אֶת אֲבֵרָתָם וְשִׁבּוּעֵתוֹ לִישְׁחָק, וַיַּעֲמִידָהּ לִיעֶקֶב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם" (תהילים קה, ח-ז). וְנֹאמַר: "וַיִּמַּל אֲבֵרָתָם אֶת יַעֲקֹב בְּנֵן בֶּן שְׁמוֹנֶת יָמִים כְּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים" (בראשית כא, ד). "הוֹדוּ לְאֲדֹנָי כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ" (תהילים קיח, א).

הקהל עונה: **"הוֹדוּ לְאֲדֹנָי כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ."**

המברך ממשיך: **"(שם התינוק) בֶּן (שם האב) זֶה הַקְּטָן גָּדוֹל יִהְיֶה. בְּשֵׁם שְׁנַכְנֵם לְבְרִית, בֶּן בְּנֵים לְתוֹרָה וְלַחֲפָה וְלַמַּעֲשִׂים טוֹבִים, אָמֵן."**

הקהל עונה: **אָמֵן.**

המברך שותה מגביע היין שבידו.

המוהל אומר תפילה לרפואת התינוק והיולדת. יש נוהגים שבסיום הברית הקהל אומר תפילת 'עלינו לשבח'. תפילה זו מופיעה בסידורים בסוף כל אחת משלוש התפילות ביום.

אחרי הברית המוהל מדריך את ההורים כיצד לטפל בתינוק. מוהלים רבים חוזרים בעצמם למחרת הברית כדי לבדוק את מקום המילה ולהסיר את החבישה.

כאשר מלים שני תינוקות זה אחר זה – על-פי-רוב הדבר קורה בלידת תאומים – אין צורך לברך יותר מפעם אחת כל ברכה מהברכות שפורטו לעיל.

אולם רבים נוהגים לערוך לשני התינוקות שני טקסים נפרדים. כאשר נוהגים כך, יש לעשות הפסקה כלשהי בין טקס לטקס ולא לקיים אותם ברצף אחד.

ברית לשניים

פדיון הבן

אחרי 'מכת בכורות', שפגעה בבכורי מצרים ופסחה על בכורי בני ישראל, נאמר בתורה: **"קִדְּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה, לִי הוּא"** (שמות יג, ב). משמעות הדבר היא שעל הבכורים חלה קדושה מיוחדת, כמו זו של הכוהנים, והם היו עתידיים לעבוד בבית המקדש.

מאוחר יותר, בעקבות השתתפות הבכורים בחטא העגל, ניטלה מהם הכהונה, אך הקדושה נותרה בעינה. כדי לשחרר את הבכורים מהקדושה הזאת עלינו לפדות כל בכור מקדושתו, ביום השלושים ואחד להולדתו. וכך נאמר: **"אך פדה תפדה את בכור האדם... ופדויו מבן חודש תפדה בערך כסף חמשת שקלים"** (במדבר יח, יד-טז). דמי הפדיון ניתנים לכוהן, מתנה על שהוא וחבריו הכוהנים ממלאים את תפקידם המקורי של הבכורים, ומשרתים את העם בבית המקדש.

מי נפדה

חובת פדיון הבן הבכור מותנית בשורה של תנאים:

עליו להיות בכור לאמו, כלומר שהוא הילד הראשון היוצא מרחמה. אם הוא בכור לאביו בלבד – כגון כאשר לאם יש כבר ילד מנישואים קודמים – אין פודים אותו. לכן יכול להיות מצב שלאותו אבא יהיו שני בנים שעליו לפדותם, אם האחד נולד מנישואין ראשונים והשני מנישואין שניים, ולכל אישה זה בנה הבכור.

כאשר האם חוותה הפלה קודם לידת בנה הראשון, יש להתייעץ עם רב, שכן הדבר תלוי בשלב ההיריון שבו אירעה ההפלה, אם הדבר מבטל את בכורתו של התינוק שייוולד לאחר מכן.

על הבן הבכור להיוולד בלידה טבעית ולא בניתוח.

אם הבן הראשון נולד בניתוח, אין פודים את הבן שייוולד אחריו.

אם אביו של הבכור כוהן או לוי, אין פודים אותו. כמו כן אם אמו של הבכור היא בת של כוהן או לוי, אין פודים אותו.

בן בכור של גיורת חייב בפדיון, בין אם האם התגיירה קודם ההיריון ובין אם התגיירה במהלך ההיריון.

אם הגיורת כבר ילדה קודם הגיור, אין פודים את הבן הראשון שנולד לה אחרי שהתגיירה.

פודים בכור שנולד בלידת ואקום. באשר לכבוד שנולד בלידת מלקחיים יש דעות שצריך לפדותו בלי ברכה, אולם בימינו נהגו לפדות גם תינוק זה בברכה.

זמן הפדיון עורכים אחרי שמלאו שלושים יום להולדת הבן. אלא שבעניין זה עצמו יש שתי דעות הלכתיות כיצד מחשבים זאת:

לפי דעה אחת, בין לידת התינוק לפדיון צריכים להפריד עשרים ותשעה ימים מלאים. בין אם התינוק נולד בשעת בוקר או סמוך לשקיעת השמש, בכל מקרה מתחילים לספור את עשרים ותשעה הימים מסוף יום הלידה. המשמעות היא שאת הפדיון אפשר לערוך כבר בלילה שאחרי סיום היום השלושים.

הדעה השנייה קובעת שמשך ההמתנה מרגע הלידה הוא 29 ימים, 12 שעות ו-44 דקות בערך; זה אורכו של חודש אסטרונומי, כלומר הזמן הדרוש לירח כדי להקיף את כדור הארץ הקפה שלמה. לפי דעה זו, מלבד 29 הימים שעלינו לספור, יש להמתין עוד 12 שעות ו-44 דקות מרגע הלידה. משמעות הדבר היא שאם התינוק נולד בשעת אחר הצהריים, לא נוכל לקיים את הפדיון כבר בלילה שבסיום היום ה-30 אלא רק למחרת בשעות הבוקר.

בכל מקרה, כדי לא להסתבך בחישובים, מומלץ להתייעץ עם רב בטרם קובעים את יום הפדיון. ההתייעצות עם הרב אף תסייע להורים לקבוע את שעת הטקס, שכן יש הנמנעים מעריכת פדיון הבן בלילה ויש שדווקא מעדיפים את הלילה.

מקדימים או דוחים

כאשר יום הפדיון חל בשבת או בחג, דוחים את הטקס ליום המחרת.

טקס הפדיון כרוך בשתיית יין ובעריכת 'סעודת מצווה'. לפיכך אם יום הפדיון חל ביום צום (צום גדליה, עשרה בטבת, תענית אסתר או י"ז בתמוז), מקדימים את הטקס ללילה שלפני הצום. וכאשר הוא חל ביום הכיפורים או בתשעה באב, שבהם הצום מתחיל כבר בערב הקודם, דוחים את הטקס למוצאי הצום.

גם במקרה כזה מומלץ להתייעץ עם רב.

טכום הפדיון עיקרו של טקס פדיון הבן הוא נתינת חמישה שקלי כסף טהור מהאב לכוהן. כמה זה במושגי ימינו?

להרחבה < על ימי הצומות המזכרים כאן תוכלו לקרוא בספר זה, עמ' 102, 168, 174, 238.

בתורה (במדבר יח, טז) נאמר, שעל האב לתת לכוהן חמישה שקלי כסף טהור ("כסף חמשת שקלים"). משקל זה מוערך בכ-100 גרם כסף טהור, ומכאן עולה שהסכום הוא ערך של 100 גרם כסף טהור, נכון ליום עריכת הטקס.

הדרך הפשוטה לברר את הסכום המדויק היא לבדוק כמה שווה גרם כסף באותו יום. הכסף נסחר לפי אונקיה, שבה 31 גרם. מכאן שיש לחלק את מחיר האונקיה ב-31, ואז מקבלים את ערכו של גרם, ואותו יש להכפיל ב-100. יש הסבורים שעל הסכום הזה צריך להוסיף את שיעור המע"מ הנהוג במדינה.

חשוב להבהיר: אין לתת לכוהן את הסכום הזה בשטרות כסף רגילים או בהמחאה. את דמי הפדיון חובה לתת בכסף טהור או בחפץ השווה 100 גרם כסף טהור.

כהנים ותיקים מחזיקים ברשותם חמישה מטבעות של כסף טהור, שמשקל כל מטבע הוא 20 גרם וכולם יחד – 100 גרם. קודם הטקס האב קונה מהכהן את המטבעות ומשלם לו את שוויים, נכון לאותו יום, ובמהלך הטקס הוא מעניק לו את המטבעות.

עקרונית, מותר לכוהן להחזיר את דמי הפדיון לאב. לכן כאשר אבי התינוק הוא חסר אמצעים והכהן מוכן לבצע את הטקס בהנדבות, הוא רשאי להחזיר לאב את הכסף, אולם על האב מצדו לתת את הכסף בלב שלם ובנתינה גמורה.

במקרה קיצוני עוד יותר, כאשר האב מבקש להתנות מראש את מתן הכסף לכוהן בהחזרתו לאחר מכן לידי, עליו לומר לכוהן כי הכסף ניתן לו ב"מתנה על מנת להחזיר". מן ההכרח להקפיד על נוסח זה דווקא, שכן רק כך הנתינה היא ב'מתנה' גמורה וההתניה מראש אינה מרוקנת אותה מתוכנה.

התפקידים המרכזיים

המשתתפים המרכזיים בטקס הפדיון הם האב, הפודה את בנו, והכהן, המקבל מידי דמי הפדיון. אין הכרח שהבן הבכור עצמו יהיה נוכח במעמד, אם כי כאשר הפדיון נערך שלא בנוכחות הבן יש הבדל מסוים בטקס (ראו בהמשך).

מצוות פדיון הבן מוטלת על אבי הבן בלבד, ולכן רק הוא צריך ויכול לפדות את בנו. אם אין לבכור אבא, חובת הפדיון עוברת אל הבן עצמו, וכשיגדל יהיה עליו לפדות את עצמו.

בכור שאין לו אבא, יש מחלוקת בין פוסקי ההלכה אם רק הבכור עצמו יוכל לפדות את עצמו כשיגדל ויגיע לגיל מצוות או שגם בית-דין יכול לפדותו. במצב כזה יש לפנות לרב ולהתייעץ אתו.

להרחבה < עוד הזדמנות שבה עושים שימוש ב'מתנה על מנת להחזיר', ראו עמ' 132.

יש לבחור כוהן המחזיק במסורת משפחתית וראית של כהונה.

פדיון הבן יכול להתבצע רק על-ידי כוהן שומר תורה ומצוות, המקפיד גם על דיני הכהונה (שלא לשאת אישה האסורה לכוהן ושלא להיטמא למתים). כוהן שנולד מנישואין האסורים באיסור תורה נחשב 'חלל' ואינו יכול לפדות בכורים.

הטקס בעדות אשכנז

טקס הפדיון משולב בסעודה חגיגית. לסעודה זו נודעו חשיבות וחביבות מיוחדות, שכן זו מצווה שקיומה אינו יום-יומי. בקהילות אשכנז נהוג לפתוח את האירוע בבציעת לחם או חלה ולאחר מכן מתחיל טקס הפדיון עצמו.

הנה מהלך הטקס לפי מנהג האשכנזים:

האב מגיש את הילד לכוהן. מקובל להניח את הילד על כרית ולקשט אותו בתכשיטי הנשים הנוכחות במקום.

האב אומר: "אֲשֶׁתִּי הַיִּשְׂרָאֵלִית יִלְדָה לִּי בֶן זֶה הַבְּכוֹר. זֶה בְּנִי בְכוֹרִי, וְהוּא פֶטֶר רַחֵם לְאִמּוֹ הַיִּשְׂרָאֵלִית, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא צִוָּה לְפָדוֹתוֹ, שְׁנַאֲמַר: 'וּפְדוּוּ מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁתַּיִם שֶׁקֶלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא' (במדבר יח, טז). וְנֹאמַר: 'קִדְשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רַחֵם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא' (שמות יג, ב).
הכוהן שואל: "אֵיזָה תִרְצֶה יוֹתֵר, בֶּנְךָ בְכוֹרְךָ זֶה אוֹ חֲמִשָּׁה סֶלְעִים שְׁנַתְחַיְבֶתָּ בְּפִדְיוֹנוֹ?"

האב מחזיק בחמישה שקלי הכסף הטהור (חמשת הסלעים) או בשווה ערך להם ומשיב: "חֲפֶזְךָ אֲנִי לְפָדוֹת אֶת בְּנִי, וְהֵא לְךָ דְּמֵי פְדוּוֹ שְׁנַתְחַיְבֶתָּ מִן הַתּוֹרָה".
האב ממשיך להחזיק בכסף ומברך: "בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פְּדוּיֵן הַבֵּן".

הקהל עונה: אָמֵן.

האב מוסיף ומברך: "בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁחֲחַיְנוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנֵי הַיּוֹם".

הקהל עונה: אָמֵן.

בשלב הזה נותן האב את דמי הפדיון לכוהן.

הכוהן אוחז במטבעות, מעבירן בסיכוב מעל ראש התינוק, ואומר: "זֶה תַּחַת זֶה, זֶה חֲלוּף זֶה, זֶה מְחוּל עַל זֶה, וַיִּכְנַס זֶה הַבֵּן לְחַיִּים לְתוֹרָה וְלִירֵאת שָׁמַיִם. יְהִי רָצוֹן שְׁכֵשֶׁם שְׁנַכְנַס לְפָדְיוֹן בֶּן יִכְנַס לְתוֹרָה וְלַחֲפָה וְלַמַּעֲשִׂים טוֹבִים".

לאחר פעולת הפדיון שם הכוהן את שתי ידיו מעל ראש התינוק, ומברך אותו בברכת הכהנים ופסוקי ברכות נוספים:

"וַיִּשְׁמַךְ אֱלֹהִים בְּאָפְרַיִם וּבְמִנְשֵׁה" (בראשית מח, כ). "וַיִּבְרַךְ אֲדֹנָי וַיִּשְׁמַרְךָ, יְאֵר אֲדֹנָי פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַנְךָ, וַיִּשָּׂא אֲדֹנָי פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם" (במדבר ו, כד). "אֲדֹנָי שְׁמַרְךָ אֲדֹנָי

צִלְךָ עַל יַד יְמִינְךָ" (תהילים קכא, ה), "אֲדֹנָי יִשְׁמְרְךָ מִכָּל רָע וַיִּשְׁמֹר אֶת נַפְשְׁךָ" (תהילים קכא, ז), "כִּי אֲרַךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לְךָ" (משלי ג, ב).

לסיום מוזגים לכוהן כוס יין והכוהן מברך עליו: "בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן".
הקהל עונה: אָמֵן.

לאחר שהכוהן שותה מהכוס, הוא נותן גם לשאר הנוכחים לשתות מהיין שבכוס. בסיום הטקס ממשיכים את 'סעודת המצווה'.

הטקס בעדות ספרד

בעדות המזרח נהוג לקיים תחילה את טקס הפדיון ורק לאחר מכן לשבת לסעודה. הנה מהלך הטקס לפי מנהג הספרדים:

הכוהן שואל: "בֶּנְךָ זֶה בְכוֹר הוּא?"

האב עונה: "בֵּן".

הכוהן שואל: "אֵיזָה תִרְצֶה יוֹתֵר, בֶּנְךָ בְכוֹרְךָ זֶה אוֹ חֲמִשָּׁה סֶלְעִים שְׁנַתְחַיְבֶתָּ בְּפִדְיוֹנוֹ?"
האב משיב: "בְּבִנִי בְכוֹרִי".

כעת פונה הכוהן אל אב התינוק ושואל: "בֶּנְךָ זֶה בְכוֹר. שְׁמָא יִלְדֶת בֶּן אַחֵר לְפָנָיו אוֹ שְׁמָא הִפְלִית?"

האב עונה: "זֶה בְּנִי בְכוֹרִי. לֹא יִלְדֶתִי וְלֹא הִפְלִיתִי לְפָנָיו".

הכוהן אומר נוסח הכולל את הפסוקים מן התורה הנוגעים לפדיון הבן: "זֶה הַבֵּן בְּכוֹר הוּא, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא צִוָּה לְפָדוֹתוֹ, שְׁנַאֲמַר: 'וּפְדוּוּ מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁתַּיִם שֶׁקֶלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא' (במדבר יח, טז). כִּשְׁהֵייתָ בְּמַעַי אִמְךָ הֵייתָ בְּרִשׁוֹת אָבִיךָ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְרִשׁוֹת אָבִיךָ וְאִמְךָ, עֲבָשׁוּ אֶתָּה בְּרִשׁוֹתַי שְׂאֵנִי בָהֶן, וְאָבִיךָ וְאִמְךָ מִבְּקִשִׁים לְפָדוֹתְךָ שְׂאֶתָּה בְכוֹר מְקֻדָּשׁ, שֶׁבֶן כְּתוּב: 'וַיִּדְבֹר אֲדֹנָי אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קִדְשׁ לִי כָל בְּכוֹר, פֶּטֶר כָּל רַחֵם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה – לִי הוּא' (שמות יג, א-ב).

האב נוטל בידו את כסף הפדיון – חמישה שקלי כסף טהור או שווה ערך להם, ואומר: "אֲנִי רוֹצֶה לְפָדוֹתוֹ, שְׁכֶן כְּתוּב בְּתוֹרָה: 'אֵךְ פְּדָה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם, וּפְדוּוּ מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁתַּיִם שֶׁקֶלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא' (במדבר יח, טז-טז).

האב מברך: "בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פְּדוּיֵן הַבֵּן".

הקהל עונה: אָמֵן.

האב מוסיף ומברך: "בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁחֲחַיְנוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנֵי הַיּוֹם".

הקהל עונה: אָמֵן.

האב נותן לכוהן את דמי הפדיון, ואומר: "זֶה פְּדוּיֵן בְּנִי בְכוֹרִי".

את הדינים הקשורים בלידה בשבת – ראו בפרק העוסק בהלכות רפואה בשבת (עמ' 299).

נתינת שם

בלידת בן אנו ממתנינים עד היום השמיני, יום ברית המילה ואז נותנים לילד את שמו. לעומת זה, בלידת בת עצם הלידה היא בבחינת 'ברית המילה' שלה, וגם השם ניתן לה מיד, בקריאת התורה לאחר הלידה. במובן זה יש יתרון לבת על הבן, שהנשמה הקדושה נכנסת לתוכה מיד עם לידתה ולא ביום השמיני ללידה.

בעוד לבנים מעניקים שם במהלך ברית המילה, לבנות מקובל לתת שם במעמד קריאת התורה בבית הכנסת.

בקריאת התורה

קריאת התורה מתקיימת בשבת בבוקר ובזמן תפילת מנחה של שבת, בתפילת שחרית של ימי שני וחמישי, ראש חודש וחגים, וכימי צום. בכל אחת מהזדמנויות אלה יכול האב הטרי לעלות לתורה ובסיום העלייה להכריז על שם בתו, במסגרת תפילת 'מי שבירך' שיערוך לו הגבאי. יש לתאם זאת מראש עם הגבאי.

מומלץ לקרוא בשם בהזדמנות הראשונה שיש בה עלייה לתורה, אך יש שעושים זאת בשבת שאחרי הלידה, או מעט לאחר מכן.

קידוש / זכד הבת

מכיוון שלידת בת אינה כרוכה בקיום מצווה מוגדרת, דוגמת ברית מילה אצל בנים, התפתחו עם השנים מנהגים שונים כיצד לציין זאת בדרך חגיגית, שאף תבטא תורה לקב"ה. אפשרות אחת היא – עריכת 'קידוש' בבית הכנסת. מדובר בסעודה קלה המתקיימת בבית הכנסת בשבת בבוקר אחרי תפילת מוסף. סעודה קלה זו נפתחת בקידוש על יין ומכאן שמה.

במהלך ה'קידוש' מקובל שהנוכחים מרימים כוסיות 'לחיים' ומברכים את התינוקת ואת הוריה במיטב הברכות והאיחולים. כמו כן נהוג לשלב ב'קידוש' אמירת דברי תורה. יש לתאם זאת מראש עם הגבאי.

עוד אפשרות היא לערוך מסיבת 'זכד הבת'. משמעות המילה 'זכד' היא מתנה, כלומר, שהבת שנולדה היא מתנה. הביטוי נשאב מדברי לאה אמנו לאחר הולדת אחד מבניה: "זָכַדְנִי אֱלֹהִים אוֹתִי זָכַד טוֹב" (בראשית ל, ט).

יש הנוהגים להכריז לראשונה על שם הבת ב'קידוש' או בסעודת 'זכד הבת'.

הנה אחד הנוסחים לטקס זכד הבת:

"יוֹנְתִי בְּחַגֵּי הַפֶּלַע בְּסֵתֵר הַמְדֻרָּה הָרְאִינִי אֶת מְרֵאִיךְ הַשְּׂמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ כִּי קוֹלְךָ עָרֵב וּמְרֵאִיךָ נְאוּה" (שיר השירים ב, יד).

נוסח הפסוקים

להרחבה < עוד על קריאת שם ומשמעותה, ראו ספר המחשבה עמ' 8.

לבת בכורה מוסיפים: "אֶחָת הִיא יוֹנְתִי תִמְתִּי אֶחָת הִיא לְאִמָּה בְּרָה הִיא לְיוֹלְדָתָהּ רְאוּהָ בְּנוֹת וַיֵּאֱשְׂרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילֵגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ" (שם ו, ט).

הקוראים שם בטקס, יאמרו: "מִי שֶׁבֵרַךְ אֲמוֹתֵינוּ שָׂרָה וְרִבְקָה, רָחֵל וְלֵאָה וּמְרִים הַנְּבִיאָה וְאַבְיגַיִל וְאַסְתֵּר הַמְּלָכָה בֵּת אֲבִיחַיִל, הוּא יְבָרַךְ אֶת הַיְלָדָה הַנִּעְיָמָה הַזֹּאת וַיִּקְרָא שְׁמָהּ (השם שנבחר) בֵּת (שם האב). בְּמוֹל טוֹב וּבְשִׁעַת בְּרָכָה, וַיַּגְדִּלוּהָ בְּבְרִיאוֹת, שְׁלוֹם וּמְנוּחָה, וַיִּזְכֶּה אֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ לְרְאוֹת בְּשִׂמְחָתָהּ וּבְחִפְתָּהּ, בְּבָנִים וּבְבָנוֹת, עֹשֶׂר וְכָבוֹד. עוֹד יִנּוּבוֹן בְּשִׁיבָה, דְּשִׁנִּים וְרַעְנָנִים יִהְיֶה, וְכֵן יְהִי רְצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן". יש המוסיפים: "וַיְבָרְכוּ אֶת רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֶחָתֵנוּ אֶת הִיא לְאֵלֶּפֶי רִבְבָה" (בראשית כד, ט).

ומוסיפים פסוקי הודיה ואיחול: "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁרֵי כָל יְרֵא אֲדֹנָי הַהֶלֶךְ בְּדַרְכָיו. יִגִּיעַ כְּפִיךָ כִּי תֹאכַל אֲשֶׁרִיךָ וְטוֹב לָךְ. אֲשֶׁתְּךָ כְּגִפְנֵי פוֹרִיָּה בִּירְכָתִי בֵּיתְךָ, בְּנֵיךָ כְּשִׂתְלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשִׁלְחָנְךָ. הִנֵּה כִּי בֵן יְבוֹרֵךְ גִּבּוֹר יֵרָא אֲדֹנָי. יְבָרְכֶךָ אֲדֹנָי מִצִּיּוֹן וְרֵאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְרֵאָה בָּנִים לְבָנֶיךָ, שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל" (תהילים קכח).

ראוי לציין כי שני הטקסים הנזכרים – ה'קידוש' ו'זכד הבת' – אינם מצווה או חיוב על פי דין. גם אין להם מועד מוגדר ולכן מי שהחליט לקיימם רשאי לעשות זאת בכל זמן.